

3. A vogulban a régibb általános határozószók tőszava egyszerű szó, és bennük a lokativusi *-n* és *-t* (*-t'*) s a latívusi *-ä*, *-é* egyszerű ragnak és változatainak ablatívusi társa a szintén egyszerű *-l* rag, pl. É. *jolén* 'alant', *jolä* 'alá', *jolél* 'alúlról'; KL. *jüit*, *jüin* 'hátról, mögött', *jüil* 'hátról'; K. *kwän* 'künn', *kwäné* 'ki', *kwänél* 'kivülről'; P. *kwäné* 'kifelé, ki', *kwänél* 'kivülről, távolról'; T. *tiť* 'itt', *tuť* 'ott', *tī* 'ide', *tū* 'oda', *tıl* 'innen', *tül* 'onnan'. (A *poql* '-tól, -ből, -ről', ered. 'felől' névutóval összetett ablatívusok, a melyek az elveszett *-l*-ragos egyszerűeket pótolják, másodlagosak, s mellettük itt-ott még meg is van az egyszerű *-l*-ragos alak, pl. KL. *jüi-poäl* 'hátról' és [más tőszóból] 'belülről, a házból' mellett *jüil* ua.)

4. A régibb magyar általános határozószók tőszava szintén egyszerű szó, s lokativusuk és latívusuk a vogul ragok megfelelőivel alakult: lok. *-n* és *-tt*, *-t*, lat. *-é*, *-á* (pl. *benn* [$\leftarrow$ **beln*], *alatt*, *között* v. *közt* — *belé*, *alá*, *közé*).

Azt hiszem, ebből meglehetősen nagy valószínűséggel azt következtethetjük, hogy ezeknek ablatívusi társa (*belől*, *alól*, *közől*) szintén nem egyébből áll, mint az egyszerű tőszóból és a vogul ablatívusi *-l*-nek megfelelő egyszerű *-l* ragból, tehát nincsen benne a vogul *öl* megfelelője.

SZINNYEI JÓZSEF.

Mutatvány a készülő Magyar Etymologiai Szótárból.

II.

14. **Baranya** [régí adatok: ANONYM. 37: „constituerant terminos regni hungarorum usque ad *boronam*“; uo. 47: „iuxta danubium uersus castrum *borona*“; 1257: de *Borona* MFL.; 1193/1464: de *Braina*, KNAUZ, Mon. Strig. I, 146 (*in* = *ny*); 1227: de *Brana*, PAULER, A magy. nemz. tört. I, 70; 1221: in provincia *Barona*, Vár. Reg. 259; *Baronya* TINÓDI, MFL., Ind. voc.; ez utóbbi alakv.-ból C.-nál sajtóhibával lat. *Barouia*, s utána más emlékekben is; *Baranya* MA.³] „nomen comitatus locique, namé eines komitates und einer ortschaft in Ungarn“. Szólás: „bejártam Tolnát Baranyát“, vö. MNy. VII., 239, 288.

A mi a magyar határvédő rendszerben a *Kapuvár*, az volt a szlávoknál a *Brana* (l. PAULER, i. m. I, 14, 488); a szláv tn. eredetére vö. bolg. *brána* 'schutz' Duvern. | szerb-horvát *brána* 1. 'defensio'; 2. moles, wehr, mülwehr' HASz.; kaj-

horv. *brána* rövid *a*-val, HABB., BELLOSZT. ‚defensio‘ | szlov. *brána* ‚gittertűr‘ PLET. | cs. *brána* ‚tor, schanze‘ GEB., Slov. staroč., | tót *brána* ‚kapu‘ | lengy. *brona* (alakvált. *broma*, *brama*) ‚tor‘. A szláv szóra vö. BERN. EtWb. *bornъ* alatt és MIKL. EtWb. *bor* alatt.

*

15. *bél* [régén nyílt hosszú *é*-vel, vö. TMNy. 57, 82, SUHAJDA, NyK. XXXI, 105; DÉVAI, Ort. Vng. 12; ARANY, Prózai dolg. 316; ragozását lásd TMNy. 297, Nyr. XXXVIII, 326; tulajdonnévként először 1135-ben: Monasterium . . . de *Bel*, OklSz. (l. a *Bél* cikket); köznévként a Schl. Szój.-ben: viscus — *bel* ‚intestina, interanea; medulla; linamentum, ellychnium, darm, gedärm; eingeweide; mark, kern; docht‘. Származékok: *béles* ‚placenta, polenta, laganum, eine art gefüllter kuchen, die peltsche‘ MÁRT. A magyarból erd. százsz *béläsch* JACOBI, Magy. Lehnw. (vö. az 1629. évi nagyszebeni Nomencl.-ban: placenta — ein *Belische* — *béles*) | tót *báles* (BERNOL.; alakv. *bales*, *biales* ZÁTUR., *beliš*, *beluš* CZAMB. Reč. és Nyr. XVII. 253) ‚béles, pogácsa, kalács‘ | morv a-cs. *báleš* (alakv. *béles*, *beneš*, *biliš* BARTOŠ, Dial. mor. II, 472) id. | volga-tat., bask. *bälös* ‚gefüllte pastete‘ KSz. VII, 251. A magy. *béles* helytelenül szláv jövevénytől magyarázva MIKL. Slav. El., Nyr. XI, 115, EtWb., de vö. HALÁSZ, Nyr. XII, 7; BALASSA, Ung. Rev. 1885:276.

-*beli* képző: *lábbeli*, *vérbeli* stb., vö. SIMONYI, BUDENZ-alb. 57, LEHR, MNy. IV, 222. Rendszerint nem illeszkedik; vö. mégis a Székelyudvarhelyi-cod. első felében: *egyptombali*, *magabaly* stb., Nyr. XXXV, 5; 1526-ból: *hazbaly* MNy. V, 359; *járásbali*, KRIZA, Vadr. 462.

Helyragos alakjaiból a belviszony jelölésére szolgáló határozószók és névutók, majd ez utóbbiakból a magyar nyelv történeti korában az inessivus, elativus és illativus ragjai keletkeztek:

benn (-*n* locativusi raggal < **beln*, **belēn*, TMNy. 652, Nyhas.⁴ 122) ‚intus, drinnen‘; *bent* id., pleon. *t* helyraggal, már az EhrC.-ben 10: *ewnenbenneten*; *bennünk*, *benneték* ‚nos, vos, uns, euch‘, a régi nyelvben a *minket*, *titeket*-tel szemben a részleges tárgy kifejezése, s mikor a -*ben* rag partitivusi használata ritkábbá vált, fölvette az acc. *t* ragját is: *bennünket*, *benneteket* (e pleon. alakokra legrégebb adat 1542-ből, NySz.; gyakrabban BORNEMISSZÁNÁL), vö. TÖMLŐ GYULA, BUDENZ-alb. 149—56, ZOLNAI GYULA, Nyr. XXX, 340—1, SIMONYI, MHat. I, 83. Hasonló jelentésfejlő-

dést találunk a jakutban is, a hol a locativus *-ta* jele egyszerűsmind az 'accusativus indefinitus' ragja is, vö. KSz. X, 212; *-ben* (illeszkedéssel *-ban*; alakv. *-benn* NySz.; a megrövidült *-be* alak is már régen előfordul; a HB. korában még nem illeszkedik: *milostben*, *iorben*; az első illeszkedett formát egy 1292-iki oklevélben találjuk: *Varalyaban*, JERNEY, TMNy. 652) az inessivus ragja; partitivusi használatára vö. SIMONYI, MHat. I, 79.

belől (*-l* ablativusi raggal, UgAl. 388, TMNy. 655; < *belél* < **belél*, Nyhas.⁴ 125; másképp SIMONYI, Nyr. XLI, 2 0) 'ex interiore parte, von innen'; 'intus, inwendig' vö. MHat. I, 323. Pleon. *-ről* raggal: *belőlről* id. SIMONYI, BUDENZ-alb. 70; *belső* (< *belől* *eső*, FÁBIÁN: NyK. VII, 124, SIMONYI, BUDENZ-alb. 58, TMNy. 583) 'internus, interior, inwendig'; *-ből* (illeszkedve *-ból*; alakv. *-beel*, *-bel* Nyhas.⁴ 125; *-bül*, *-bül*, *-bül*, *-bul*, *-bü*, *-bú*, *-bü*, *-bu*; teljesebb kéttagú alakja még megvan régibb codexeinkben: *-belől*, *-balól*, s Háromszékben maiglan ez adverbiumban: *közbelől* MNyszet., VI, 336, TMNy. 653) az elativus ragja.

belé (*-é* lativusi raggal, vö. UgAl. 388, TMNy. 655, Nyhas.⁴ 126) 'intro, hinein'; *beljebb* (már a codexek korában *belyeb*, *belieb* TMNy. 565) < **beli-j-ebb*, HORGER, Nyr. XXXIX, 297; < **beléjebb* SZINNYEI: NyK. XLI, 239. Mint igekötő a proclisisben megrövidült: *belé* > **beli* (HORGER, Nyr. XXXIX, 295, MNy. IV, 196) > *bel* (NySz.; MURM. pubes alatt: *Bel fedőzendő test*) > *be* (alakv. *bé* a XVI. sz. óta) vö. MELICH, MNy. VI, 154; *-be* (illeszkedve *-ba*; teljesebb kéttagú alakja még előfordul a HB.-ben, illeszkedés nélkül: *vilagbele*, *uruzagbele*, *nugulmabeli*; FEJÉR GYÖRGY állítása szerint Zalában, Sümeg és Keszthely vidékén a XIX. sz. 30-as éveiben még így mondták: *szobábele*, *pinczébele* (RMNy. I, LXXI. l.); a megrövidült *-bel* alak MargL. 140: *keetsegbel*, s ma is a mikófalvi palóczoknál: *vederbel*, *házbal* (? Nyhas.⁴ 128). A codexekben az illeszkedés már általános, de ma sincs teljesen végrehajtva Göcsejben: *szájábe*, *tánczbe*, TMNy. 654] az illativus ragja. A *-ben*, *-ből*, *-be* ragok jelentésfejlődésére vö. SIMONYI, MHat. I, 50—101; KÚNOS és MUNKÁCSI, A belviszonyragok használata a magyarban, Érték. XII. 4.

Eredete ismeretlen. A MUSz. 484. sz. a m. szót egybeveti a finn *väli* 'locus intermedius, interstitium, quod inter alia est' v o t j. WICHM. Chr. *pelä* 'in, zwischen, unter' (acc.), vö. z ü r j. *pölsö* (< *pölös*, z ü r j. I. *peles* 'reihe, schicht') 'in, zwischen, unter'. E magyarázat szemmel látható jelentésbeli nehézségek

miatt (a m. *bél* eredeti jelentése nyilván 'darm, eingeweide' volt) elfogadhatatlan. Egyébként a f. *väli* (= l a p p *vaelle* 'verschiedenheit' UL. 182) szókezdő *v*-je miatt az idézett permi szócsoporthól is különválasztandó. A m. *bél* szónak más, de szintén elfogadhatatlan magyarázata MIKL. Slav. El., Nyr. XI, 115; VÁMBÉRY, NyK. VIII, 131, de vö. BUDENZ, NyK. X, 95. A magyarból erd. szász *bael* (többnyire többesben: *de baelen*) 'darm', Nyr. XXXIX, 87 | t ó t *bále* (plur. masc.) 'bél' BERNOL., LOOS—PECH. Nyr. XVII, 253.

*

16. **börzsény** [első adat 1552-ből, OklSz.; alakv. *böršön* PP., MISKÓLTZY, Man. 443] 1. 'bresillum, lignum acanthinum, brasilienholz MA., PP.; 2. Caesalpina Brasiliensis, BENKÓ, Magy. Könyh. I, 366, KASSAI, I, 295; 3. Phytolacca decandra, Orv. Füvészkönyv 365, Magy. Füvészk. 279, KASSAI i. h.; 4. Ricinus communis' VESZELSZKI 140, CSAPÓ 337, KASSAI, I, 296.

= ol. *verzino* 'brasilienholz, fernambuk', *velenczei* ol. *verzin* id. BOERIO, 505, 713. Az olasz szó aligha tartozik össze a fr. *brésil*, ol. *brasile*, sp. *brasil* id. szócsaláddal (így KÖRTING, EtWb.³ 184, de már MEYER-LÜBKE, EtWb. 92 az ol. *verzino* alakot nem említi); talán arab eredetű, vö. arab WAHRM. *vard* 'blume, rose', plur. *vurd*, *virád* 'rot, fuchsig, rosenfarbig, rosig'.

Vö. SZARVAS, Nyr. IV, 399; KOVÁCS, Lat. El. 49; SIMONYI, NyK. XXIII, 128.

*

17. **besenyő** [első adat 1086/XIII. sz.: *Beseneu* (tn., az OklSz.-ban 1095-tel jelezve); más adatok, esetleg alakv.: 1211: In uilla *Beseneu*; 1279: uiam... *Besenev*; 1385, 1455: *Beseneu* tn.; 1225: *Besneusciget* OklSz.; 1391: *Besene*; 1460: *Besenyé*; 1477: *Besenyew* hn. CSÁNKI, II, 194; 1492, 1521: *Bessenýew*, Korrespondenzbl., II, 55 (német neve Heidendorf, lásd HUNFALVY, Magyarorsz. Ethn. 355, KISCH, Nordsieb. Namenbuch 54] 'nomen personarum et iocorum ex nomine gentis „besenyő“; personen- und Ortsname aus dem volksnamen „besenyő“. Származék: 1375: *Bessenewd* OklSz.

Nagyon valószínű, hogy a fenti név a *besenyők* nemzeti nevét őrizte meg, s hogy török jövevényszavaink legrégebbi csoportjába tartozik; az átvett alak **büčänäy* lehetett (vö. MELICH, NyK. XXXIV, 147; GOMBOCZ, MSFOu. XXX, 170, 182). A különféle nyelvű emlékek idetartozó adatai: arab *bedsenekijji*, *beds-*

nak (MHK., *bedsnāk* Ethn. VII, 475, *badsnāk* MARQUART, Streifz. 76) | gör. Πατρινάται (τς = cs, MHK. CONST. PORPH.-ból; Πατρινάται JIREČEK, Die überreste 4) | szláv *pečeněgъ* MHK., MIKL. Lex. p., DAN. Rječ.) | lat. *pezenegi* (nom. plur.), BRUNÓNÁL, lásd PAULER, A m. nemz. tört. I, 525; *picenati* ANONYM. 25. §., MHK. 423; *pecenaci* MHK.; *pizenaci* LIUTPRAND; *pecenati* FREIS. OTTÓ; *pincenarii* ALBERTUS AQUENSIS; *pincinaci*, *pincennates* (ez utóbbi öt adatra lásd JIREČEK, i. m. 4). A hazai kútfők *bessenī*, *bisseni* alakja a m. *bessenyő* latinosítása (l. ANONYM. 57. §., NYK. XXXIV, 147), míg a *bessi* név (KÉZAI ed FLOR. 4, 7, 35, 64. §§) a *bessi*: βήσσοι thrák törzs nevének (lásd JIREČEK, Gesch. d. Bulg. 58; TOMASCHEK, Sitzungsberichte 128, 4:72) a bessenyőkre való lefoglalása.

Vö. VÁMBÉRY, Magy. Ered.³ 447 (szerinte < **beženek*), KUUN G. és MUNKÁCSI, Ethn. VII, 475 (itt közölve bolg.-tör. *bedsne*), GOLUBOVSKIJ, Pečeněgi, torki i polovcy, Kiev, 1884, 34; JIREČEK, Die überreste, 4 kk.

*

18. **betyar** [először egy 1754-iki szegedi számadáskönyvben, MNy. II, 131; alakv. *pityár* Göcsej, MTsz.]. Régibb szótárainkban ingadozó jelentéssel; ,nötelen, rátartós paraszt legény‘ SZD.²; ,kerl, schweinhirt‘ MÁRT. 1807; ,trossulus, stutzer‘ SL.; ,advena rusticans diurnista utriusque sexus, quales vicinis de Comitatibus ad labores vineales convenire solent ad loca Submontana‘, KASSAI, Szókönyv I, 301. Ma is majd minden vármegyében más-más a jelentése: az Alföldön és Göcsejben ,olyan legény v. leány, a ki nincs rendes szolgálatra elszegődve‘ Tjsz., CzF., MTsz.; az alsó Duna mellett ,hajóhúzó ember‘ CzF.; Turán (Pest m.) ,zsellér‘ MTsz. és Csepán (Heves m.) ,fölfogadott gyerekek‘ MTsz. Mai ,räuber, vagabund‘ jelentése már DUGONICSNÁL, NYUSZ. II.

< szerb ВУК.³ *běčar* 1. ,junggeselle; 2. Szerbiában a KARAGYORGYEVIČOK idejében *běčar*-oknak nevezték azokat a katonákat, a kik idegen országból jöttek oda s így nem a tűzhelyükért, hanem zsoldért harcoltak; 3. ,fremde taglöhner ohne haus und beständigen aufenthalt‘ (Herczegovinában); vö. bolg. *bek'arin* ,hagestolz‘ junggeselle | oláh TIKTIN *becher*, *bechiār*, *bichiār* id. Az oszmanliból: *bik'ar*, *bek'ar* ,célibataire; sans occupation ni devoir‘ (BARB. DE MEYN.); ez viszont a perzsa: *bikār* ,occupatione carens, nihil agens, otiosus, iners, homo erraticus,

erro, inutilis' VULL. I, 303 (*bi-* fosztó praefixummal) és az arab WAHRM. بکر (bikr) 'vierge' szó keveredése (l. KÉLÉKIAN, 272).

Vö. NÁTLY, Némely vélekedések a magyar nyelv ügyében, Szeged, 1825, p. 26; MUNKÁCSI, Nyr. XI, 143; GOMBÓCZ, MNy. VII. 36. Helytelenül KASSAI, i. h., CzF.

*

19. † **bilochus** [első adat 1183/1226: cum *bilotis* forensibus, Árpádkori új okm.-tár XI, 47 (az oklevél értékéről l. FEJÉRPATAKY, III. Béla kir. okl. 22); más adatok: 1222/1318: Fures et latrones *bilochi* regales discutiant, ugyanigy az 1351. évi átíratban: *Byloky* (milleniumi Corpus iuris, I, 135); SÁNDOR, Sokf. X, 90 idéz *billucus* alakváltozatot is, de más forrásból nem ismerjük; XIII. század eleje/1550 Váradi reg.: *bilotus* (passim, kül. casusokban); 1235/XIX. sz.: *bilocum* (acc. FEJÉR, Cod. dipl. VII, 4:84); utolsó adat 1274/1726: *Bilotis* (dat., i. m. V, 2:216] 1. 'iudex regius'; 2. 'ispáni közeg' (PPB. 'glossariolum'-ában: 'szolgabíró').

A királyi bíraskodás közegeit latin emlékeink *iudex regis v. regius*-nak nevezik (első adat az 1086/XIII. századi hamis bakonybéli okl.-ben: „Batu, cuius filius Paulus, iudex regis et comes monasterii”, Szt. Benedek-rend Tört. VIII, 269); a XII. század végétől a XIII. század végéig e névvel egyértékű a latinositott *bilochus* (olv. *bilokus*). HAJNIK, Magy. bir. szervezet és perjog, 6, 187 szerint azt az egyszerű, nem a későbbi pecsét értelmében vett bírósági jelvényt, a melylyel idéztek, valamint a bírót, a ki idézett, magyarul *billog*-nak (= *bélyeg*) hívták. E magyar jogi szokás átkerült a régi szerb jogba is, vö. JIREČEK, Arch. XXII, 168; ŠUFFLAY, Századok, XL, 299. E tárgyi szempontból helyes megfejtést a nyelvek figyelembe vételével így módosítjuk:

A magy. *bélyeg* szónak régi alakváltozata *bilük* (1263: *biluk* OklSz.; egyéb *i-s* változatok: *bilæg*, *billög*, *billæg*, *billig*, *billog*, *bilyog*, *bijog* l. GOMBÓCZ, MSFOu, XXX, 43); *-s* nom. possessoris képzővel: **bilüküs* ~ **bilöküs* ~ **bilokus*. Minthogy pedig a XI—XIII. században a m. *-s* képzős szavakat latin beszédben és írásban a lat. *-us* végű szavak szerint ragozták (vö. például ANONYMUSban: *Almus* dux, *Almi* ducis = Álmos vezér), a mai *bélyeges*, illetőleg XI—XIII. századi m. **bilöküs* ~ *bilokus* latinositott alakja is *bilokus* (ragozva *biloci*, *biloco* stb.), más helyesírással *bilochus*, *bilocus*, *bylokus* és *bilotus* (*t*-vel *c* helyett, gya-

kori íráshiba). Hogy a *bilochus*-t ki hozta először kapcsolatba a *bélyeg* szóval, nem tudjuk.

Hibás magyarázatok: VÁMBÉRY, NAGY GÉZA és SCHILLER BÓDOG (Magy. jogi lex.: *bilochus*) szerint a tör. *bil*- igéből ered; *bilotus*, *bilochus* tehát ,tudó'-t (?) jelentene. BARTAL, Magy.-lat. szótára szerint < ol. *bàilo* ,titel des venetianischen gesandten bei der Hohen Pforte; amtmann; komtur des Malth. und Joh. ordens', TOMM-BELL. < lat. *bajulus*. BOROVSKY, NyK. XXIV, 335 < ném. *block*, *bloch* (kfn. *bloch*, ófn. *piloh*) ,tuskó, törzsök, deres, kaloda'. Vö. a *bélyeg* cikket.

*

20. **bújik, búvik** [ragozására vö. TMNy. 255, 258; SIMONYI, Nyr. XXXIV, 347] 1. ,se recipere, se abscondere, sich begeben, sich verbergen; 2. inurino, tauchen' SZIKSZAI („az ki vízben iol tud *buni* — Vrinator“), PP. („*buom* a' vízben: inurino“); *bujt* [caus.; alakv. *bójt*, *bojt* SzD., MTsz.] ,homlítani'. Frequ. származékok: *bujdácsol* NySz.; *bujdász* NySz.; *bujdokik* (alakv. *budoklás* MNy. VIII, 130) NySz.; *bújdosik* [alakv. *búdosik* MURM. 28, NySz., MTsz.]; *bújkál* (elvonással: *bujka* SIMONYI, Elv. 17); *buvál* NySz., SZIKSZAI; *buvár* [alakv. *buár* SZIKSZAI, C., PP.; *bujár* Nyelv. Füzt. XL, 53; -ár deverb. képzővel MUSz. 500, TMNy. 499; SZILY, Nyr. XXXI, 178 feltevése szerint elvonás a *buárlani*, *buálni* igékből] 1. ,urinator, mergus, taucher'; 2. (a nyelvújítás óta) ,forscher' is, vö. MNy. V, 31. A m.-ból beszterczebányavidéki tót *bujár*, *bujárka* ,kontyos récze' PETÉNYI S. irataiból, 358.

bukik [mom. -k képzővel, MUSz. 473; első adat a XVII. századból; alakv. *bukkik* MTsz.; *bakik* MTsz., Nyelv. Füzt. XVI, 45, LEHR, MNy. VII, 143] ,fallen, stürzen, untertauchen'; *bukkan* [alakv. *bakkan* KASSAI: I, 238, MTsz.]; *bukáz* KASSAI: I, 238, KR. [alakv. *bukkázik* MTsz.; *bakáz*, *bakázik* GVADÁNYI, NySz.; SzD., SI, KASSAI: I, 240] ,vortor, volvor' SI., ,kereng karingóssan gurul' KASSAI; ,vizet zavar, halászáskor' KR (vö. *bukló*, ,buffogató' MHALK.); *bukdácsol* [alakv. *bagdachol* ÉRDY C. 479, *bakdácsol* SzD., KASSAI: I, 240; máskép SIMONYI, Komb. Szóalk. 13]; *bukározik* MTsz., MNy. IV, 95 id. Valószínűleg idetartozik még (bár u-s változatát nem tudunk kimutatni): *baktat* PP., SzD., ,üto, ventito' (máskép SZILASI, Nyr. XXIII, 433); *baggat*, *baggadozik* 1. ,baktat' MÁRTON, Ném. Gramm. 3. lap; 2. ,akadozva beszél' MTsz., Nyr. XXXIII, 507; *buksi* [első adat MÁRT. 1803, NyUSz. II; alakv. *baksi*, *bokszi* MTsz. ,kopfhänger, dickkopf'

MÁRT., ,nagyfejű; makacs; alattomos; ostoba, bamba' MTsz. (másképp, de helytelenül MELICH, DLehnw. 74); *buk* ,casus, lapsus' alighanem SÁNDOR ISTVÁN elvonása a *bukik* igéből (de vö. *bukk* Székelyföld, MTsz.; *kecske-buk* PP., KR.; *bukra* áll a feje, stb. CzF.); *bukfencz* [alakv. *bakfencz* KASSAI: I, 238; *bukfetty* NySz., MTsz.; *bukfity* KASSAI: I, 378; *bakfitty* KASSAI: I, 238; a második rész értelme homályos; talán (NÉGYESY: Nyr. XII, 228) a *segg* szó tréfás-szemérmes elferdítése, vö. *buksegg*, *bukseng*, *busseng*, *bükseng*, *büsseng* id. MTsz.; másképp RUBINYI: Nyr. XXXVI, 354] ,burzelbaum, bock'.

~ és szT WIED. *puke-*, 1. sz. *po'en* ,kriechen, schlüpfen' || 1p N. *buokčat*, 1. sz. *buovčam* FRIIS, NIELSEN, 37 | 1p L. WIKL. *puökkat*, 1. sz. *puöčau* ,in aquam se mergere, urinare'. Talán idetartozik még finn *pukca* ,felöltetni, öltöztetni'.

Vö. MUSZ. 504. sz.; az ott idézett *v*-vel kezdődő alakok nem tartoznak ide (l. MUNKÁCSI: Nyr. XII, 437). Másképp, de helytelenül VÁMBÉRY, Magy. Ered. 244, 509; a 244. lapon idézett tör. *buk-* jelentése nem „bűjni“, hanem „auflauern, still beobachten“ VÁMB., Stud. 248.

*

21. *buhu* [alakv. *puhu*-bagoly MTsz.] .eule, nachteule, bubo'.

Hangutánzó elnevezés, vö. *buhugat* .cucubo' C. A bagoly hasonló hangutánzó nevezetei, a melyek azonban sem a magyar szóval, sem egymással nincsenek szükségképen történeti kapcsolatban: erd. szász *buhu* HALTRICH, Negat. Idiotismen 63; osztr. *buhu* HÜGEL 46; *pfuhu* GRIMM, Wb. VII, 1808; bulg. *búham* ,schreien, vom uhu', *buh*, *búhľ*, *buhľ* ,uhu' BERN. EtWb. 97 | oláh TIKTIN *buhnă*, *bufnă*, *buhă*, *puhu* id. | lat. WALDE *būbo*, *būfo* id. | oszm. BARB. DE MEYN. *buhu*, *puhu* ,chouette' stb.

Vö. DLehnw. 74.

*

22. *bugyog* [alakv. *gugyog*; talán idetartozik még *gagyog* is, az *u* ~ *a* megfelelésre vö. *bukik* ~ *bakik*] 1. ,scaturio, strepo MA., bullo, ferveo, protubero SI., blasen werfen, rauschen MÁRT., sprudeln'; 2. ,gagyogni, gügyögni, gögicselni' SzD., MTsz.; *bugyogó* [alakv. *bugyigó*, *bugyi* MTsz.] ,pluderhose'; *bugyogó* [alakv. *bugyoga* KASSAI: I, 374, MTsz., *butyka* SzD.] ,ein krug mit einem engen halse'; *butykos* [első adat 1638-ból, OklSz.; alakv. *butykós*, *butyogós*, *bugyogós* NySz., MTsz.] id.; *bugyogtat* MTsz., MNy. IV. 95 [alakv. *budogtat* PP., SzD.] ,le-le-mereget

a vízbe'; *bugyorog* SzD., KASSAI: I, 374 ,bugyog'; *butykáz* ,aquam pertica turbat piscator, trampeln' SzD., KASSAI: I, 374 (a zurboló has nló hangutánzó elnevezései: *buttyogató*, *futtyogató*, *kuttyogató*, *puttyogató* MTsz.); ebből elvonva: *butyka-fa* SzD., KASSAI: I, 375 [vö. még *bugy-fa* SL.] ,turbok-fa'. Vö. SCHUCHARDT, Roman. Etym. II, 154, Nyr. XXIX, 112; *buggyan* nom.; ebből elvonva *buggy* 1. ,buborék; 2. dudorodás' MTsz., SIMONYI, Elv. 41. rö.

Hangutánzó szó. WICHMANN, FUF. XI, 225—6 a m. szócsaládot a következő fiu. szavakkal veti össze: zürj. *bol'*: *va-b.* ,blase, hitzbläschen'. *boluk* ,wasserblase'; *boledni* ,bubbeln, sprudeln' | lp. N. *buljaras* ,bulla' | finn *pulli* ,blase ,bläschen'; olon. *bulu* ,runder gegenstand, kleine knospe', és zt *pull* gen. *pulli* ,blase, wasserblase'; liv *bul* id., de a magyar *bugyog* stb. nyilvánvaló hangutánzó jellege az alaki szempontból egyébként kifogástalan egybevetést kétségesse teszi. Ugyancsak hangutánzó eredetű: szerb Vuk *bückati* ,(ins wasser) plumpen'; *büčkalo* ,plumpkeule, plumpstock'. GOMBÓCZ ZOLTÁN ÉS MELICH JÁNOS. rö.

Szint jelentő melléknevek lappangó kicsinyítői.

Régi nyelvünk a mainál jóval gazdagabb volt a szint jelentő melléknevek kicsinyítő formáiban. Ezek vagy valami színárnyalatot, vagy az illető színnek kis mértékben való előfordulását tüntették föl. (A deminutivum több esetben ma is él, míg az alapszó kiveszett: *tarka* — *tar*, *szőke* — *sző*, *szürke* — *szür*.) Közülük akarok néhányat bemutatni, nagyobbbrészt olyanokat, melyek helynevekben maradtak fenn.

A *fehér* (*fejéres* = subalbidus C., MA.) -*csa*, -*cse* képzős származéka van meg a beregmegyei *Fejércse* község nevében; 1323-ban a Káta-nembeli nemesek osztozkodnak rajta (WERTNER, M. Nemz. II. 116); CSÁNKI Tört. Földrajza 1353 és 1493-ból idézi. Vö. vele a Váradi Regestrom-beli *Fehersa* férfinévét, a melyben, a mint MELICH megjegyzi (MNy. III. 173), a -*sa* szintén — a szlávól átvett becpező keresztnévben gyakori — kicsinyítő képző. Ugyanennek a melléknévnek -*d* képzős deminutivuma a szatmármegyei *Fejérdfalva* (másként Batizháza) helység* nevének az előtagja. A *Fejérd* itt nyilvánvalóan személynév (vö. *Fejérfalva* és *Fejérszék*, Középszolnok). Kolozs megye kolozsvári járásában ma is találunk egy

* A hol a helynevekre vonatkozó adatoknál külön nem hivatkozom a forrásra, ott a Csánki-féle Történeti Földrajzból veszem azokat.